Развивайся с нами, делай с нами!

САЙДЫС

информационно - развлекательный журнал № 2 июнь 2022 г.

Учредитель: ЯРО ООО ВОИ
Председатель:
Лебедева И.В.
Главный редактор:
Ньургуйаана Скрябина - Сайдыына
Издатель:
sakhatime
Дата выхода: Июль 2022 года
Переодичность:
ежеквартально

Содержание

4 ОҔО САС ДЬОЛЛООХ ТУОНАТЫГАР
5 ИЛИИБИТ СЫЛААҺЫН БАР ДЬОММУТУГАР АНЫЫБЫТ
6 ДЬҮРҮҺҮЙ ДУУ ХОМУҺУМ
6 ЫҺЫАХ САНДАЛЫТЫН ТУЛА
7 БЫЫКАА ЧАҺЫ КИСТЭЛЭҢҮ
10 БЫЫКАА ЧАҺЫ КИСТЭЛЭҢҮ 2
13 КЭРЭ ЭЙГЭТИГЭР
14 «МИР, ДОСТУПНЫЙ ДЛЯ ВСЕХ»
15 СЭРГЭЭҢ, СЭҢЭЭРИҢ! МЕЖУЛУС
15 ООННЬУУ

Ыһыах-үйэлээх үгэспит
Осуах наша вековая традиция

22 июня – день летнего солнцестояния-это астрономическое явление,определяыющее серединулетнего времени(с этого дня солнечный день начинает убывать)

Еа Якутской земле в серединелетнего года начинаются самыедлинные и жаркие и белые ночи.наступает время когдатеплое дыхание небесных божеств Айыы спускаетсяна землю и Мать природа получает новое рождение. Эти дни ликующей благодати обитатели якутской земли ждут всю зиму.

Ыһыах диэн тыл үөскээбит төрдө – этимологията чуолкай: ыс диэн туохтууртан –ыах сыһыарыы көмөтүнэн, кыс – кыһыах (скребок), үр – үрүөх (үрүөх мас) диэбит курдук үөскэтиллибит. Онон ыһыах аан бастакы төрүт суолтата ыһыы,ол аата үрүҥ аһы (кымыһы, үүтү, суораты) Күҥҥэ, Ыйга, үрдүк халлааҥҥа, үҥэр таҥараларга, дойду иччилэригэр анаан, кинилэри күндүлээн-аһатан ыһыы (кропление) диэн суолталааҕа.

Ол да буоллар, манна сыһыаннаах бэйэм толкуйдарбын кытта үллэстэн ааһыам.

Ыһыах “ыс” диэнтэн тахсыбыта саарбаҕа суох. Ыһыах диэммитигэр марынныыр, өссө “ыһык” диэн тыл баар. Суолтата, “өйүө” диэҥҥэ чугас – еда на дорогу. Ыһык диэн тылбыт “ыһар”, “ыһыктар”, “ыскайдыыр” диэн тыллары кытта биир төрүттээҕэ дьикти. Ыраах үлэлии сылдьар киһи ыһыгын сиргэ-буорга ыскайдаабат эбээт. Кини аһаан-сиэн күүс-уох эбинээри илдьэ барар. Аһылыкка баар энергияны, киһи этэ-сиинэ күүскэ-уохха, физическэй энергияҕа кубулутар. Онтон бу күүс-уох күүстээх үлэ түмүгэр айылҕалыын холбоһон, киһиэхэ ас-таҥас быһыытынан, өссө элбээн эргиллэн кэлэр.

ОҕО СААС ДЬОЛЛООХ ТУОНАТЫГАР

Нам элбэх тулаайах оголору иитэр дьиэ кэргэннэриттэн биирдэстэринэн мотрена прокопьевна,михаил игнатьевич сивцевтар буолаллар.

Кинилэр ыал буолан 10 сыл олорон баран,оҕото суох толору дьиэ кэргэн буолбаттарын өйдөөннөр оҕо иитэ ыларга сананаллар.ол курдук бастакы кыыс оҕолорун ылаллар,онтон утуу субуу 4огону эбии ылалланнар ,дьиэлэрэ оҕо санатынан туолан ийэлээх,аҕа үөрүүлэрэ уксээбитэ. 1997сылтан опекунскай дьиэ кэргэн аатын ылаллар.

Бастакы ылбыт кыыстара билигин туьунан ыал,3 оҕолоох, детсадка бухгалтерынан улэлиир. Гришалара 1987с төрүөх. Билигин ыал тутаах улэһитэ, инга 2000 сыл төрүөх, ого эрдэгиттэн инбэлиит. Ариан 2001 сыллаах, намнааҕы и.е.винокуров аатынан педколлежд студена,быйыл үөрэҕин бүтэрэр. Диана психолог идэтигэр үөрэнэн идэ ылан билигин куоракка олорор, үлэлиир. Кэнники иитэ ылбыт оҕолоро уруйдаана 5кл, алена 6кл, нам 2 оскуолатыгар үөрэнэллэр,үөрэхтэригэр бары туйгуннар, оскуолага ыытылларараас тэрээһиннэргэактивнайдык кытталлар,араас элбэх конкурстарга кыттыбыттарын туоһулуур грамоталара, дипломнара элбэхтэр. Элан 6кл, харагынан инбэлиит, дьиэгэ олорон үөрэнэр.Рита 3кл үөрэҕэр отличница.Алина 1кл,эмиэ дьиэгэ олорон үөрэнэр. Оголор бары үөрэхтэригэр туйгуннар,араас ыытыллар тэрээьиннэргэ оскуолаҕа буоллун,оҕо библиотекатыгар ыытыллар конкурстарга биир бастыҥ кыттааччылар. Республиканскай күрэхтэргэ эмиэ ситиьиилээхтик кытталлар,ситиьиилэрэ элбэх.Манна барытыгар оголорун тустарыгар түбүгүрэн сүүрэр көтөр ийэлэрэ Матрена Прокопьевна. Оҕолоро уҕрэнэр кылаастарыгар сылын ахсын солбуллубат төрөппүт комитетын председателэ. Оголор үөрэхтэрин таьынан дьиэгэ мээнэ олорботтор, бары араас дьарыктаахтар,ким тугу сөбүлүүрүнэн дьарыктанар.

Уруйдаана айылҕаттан бэриллибит уруьуйдуур дьоҕурдаах, Элан ырыа ыллыырын олус сөбүлүүр.Инга пазл хомуйуутунан дьарыгыран илиитин дьарыктыыр. атыттар кумаагынан арааьы бары оҥороллор.

Дьиэлэригэр дьонноругар кемелеьен тус туьунан улэлээхтэр,ийэлээх агаларыгар кеме дьоннор.Дьиэ кэргэн бэйэ оҥорон таьаарбыт аьынан иитиллэн олорор буолан 1980 сылтан кэтэх хаьаайыстыба тутар,хас да ыанар ынахтаахтар, сибииньэ,сайыҥҥы өттүгэр куурусса

туталлар. Маны көрөргө оголор көмелере баьаам.маны таьынан сайыҥҥы өттүгэр оҕуруот аьын олордон, сибэкки арааьын,отонноох мас арааьын олордоннор оҕолор бээлэрэ көрөн ,уу кутан,сайыҥҥы бириэмэлэрин туьалаахтык атааралар. Куьун бары дьиэнэн баран сир аьыгар сылдьан

кыһыҥҥы хаьаастарын булуналлар.Наар улэнэн эрэ мунурдаммакка иллэн кэмнэригэр дьиэнэн тыаҕа тахсан сыньанан,балыктаан,сөтүөлээн кэлэллэрин туохтаагар да ордороллор.

Ыал ийэтэ Мотрена Прокопьевна түбуктээх үлэтин быыһыгар араас улууска, республикаҕа ыытыллар конкурстарга кыттар.Ол курдук2005-2006 сылларга ыытыллыбыт,оҕо иитэр дьиэ кэргэҥҥэ Семья года конкурска кыттан бастаабыта.2004-2005сылга ыытыллыбыт Алаас Хотуна курэххэ1 миэстэни ылбыта. Отвественное родительство республикатааҕы курэххэкыайан кухоннай гарнитурунан наҕараадаламмыта.2007сылтан Нам улууьун оҕо иитэр дьиэ кэргэн ассоциациятын солбуллубат председатэлэ.Аҕалара Сивцев михаил Игнатьевич 47 сыл стажтаах суоппар,суолу тутар,өрөмүөннүүр тэрилтэгэ улэлиир.пенсияга тахсан да баран уолунаан Гришалыын улэлии сылдьар.Быйыл Михаил Игнатьевич 65 сааьын туолла ,кулун тутар ыйга дьиэ кэргэн күнүгэр сөп түбэьиннэрэн улуус баьылыгыттан Ытык аҕа бэлиэни тутта.Элбэх оҕону иитии, ону таьынан төрүөхтэриттэн ириньэх,ыарыьах оголору керен истэн,бүөбэйдээн атахтарыгар туруортаабыт,барыларын тустарыгар утуйар уутун умнан түбүгүрэр ,олц эрээри оголорун ситиьиилэриттэн үөрэн дьоллонор ийэгэ Мотрена Прокопьевнаҕа .улахан дьиэ кэргэн Далбар Хотунугар,дьиэ кэргэн эрэллээх эркинигэр Михаил Игнатьевичка этэннэ буолууну баҕарабын.Оҕолоргут истиҥ сыьыаннара,тапталлара үйэгитин уьаттын.

В.Охлопкова. Нам улууһун инбл обществота.

ИЛИИБИТ СЫЛААҺЫН БАР ДЬОММУТУГАР АНЫЫБЫТ

Хааччахтаммыт эппиэтинэстээх «Кыым» атах таҥаьын улларар, ремоннуур тэрилтэ буолар, доруобуйаларынан хааччахтаах дьону түмэн үлэлэтэр - улууска, республика5а со5отох тэрилтэ буолар.

Бэрдьигэстээх активнай олохтоо5о, сахалыы остуол оонньуутун ко5үлээччи Павлова Е.П. улууспутугар инбэлииттэри үлэннэн хааччыйар «Кыым» диэн атах таҥаһын оҥорор тэрилтэ баар онно иистэнньэҥинэн киирэн үлэлээ диэбитэ. Бэйэм иис үөрэхтээхпин, 2003 сылтан элбэх операцияны аahан 3 гр инбэлииккэ тахсыбытым. «Кыымҥа» тиийбиппэр бэрт сэргэх корунҥээх Романова Ульяна Ивановна көрсөн салайааччы буоларын , үлэлиир сирин туhунан билиhиннэрбитэ. «Кыым» тэрилтэ5э 2006 с сыыйа баайа, кыра- кыратык чэпчэки таҥаьы тигииттэн са5алаан үлэлээн барбытым.Өр үлэлээбэккэ олорон үлэлии тахсар ыарахаттардаах этэ, инники бытовой комбинакка үлэлээбит опыппын туhанан үлэлээбитим.Ульяна Ивановна оройуон инбэлииттэрин уопсастыбатыгар председателинэн үлэлии сылдьан, үлэтэ суох сылдьар доруобуйаларынан хааччахтаах дьону мунньан таҥас, атах таҥаhын ремонуттан са5алаан үлэлээн барбыттара.Инники бытовой комбинакка үлэлии сылдьыбыт Осипов Н.А.,Наумов И., Иванов В.Н.,атах таҥаhын улларааччынан, ремоннааччынан үлэлээбиттэрин таhынан эдэр дьону Ноговыцын А., Алексеев Н.,Капитонов В. үөрэппиттэрэ.Иистэнньэҥинэн Васильев В.И, приемщигынан Обутова С.Д., бухгалтердарынан Догорова Нь.Л,Капитонова Д.И., Максимова Т.И. , атах таҥаhын ремоннааччыннан, тигээччинэн Аввакумова М.М., парикмахерынан Павлова Е.П. үтүө суобастаахтык үлэлээбиттэрэ.Ульяна Ивановна эдэр дьоҥҥо туох баар билиитин- көрүүтүн, сүбэтин аматын биэрбитэ, кинини кытта бииргэ үлэлии сылдьан дьону кытта хайдах уопсай тыл буларга, кэпсэтэргэ үөрэппитэ.2010 с бэйэтин оннугар «Кыым» тэрилтэ салайааччытынан буол диэбитин быhа гыммакка сөбүлэспитим. 2005 с. Бэрдьигэстээх нэhилиэгин дьаhалтата чаahынай дьиэни үлэлээҥ диэн биэрбитэ.

Билигин иистэнньэҥинэн Петрова М.А., атах тацаhын ремоннааччынан, тигээччинэн Кириллина А.Я., Гоголева У.П., Борисова Г.С, Стручкова Е.Е. , атах таҥаhын улларааччыннан Петров М.Е., Алексеев Н.И., Иванов В.Н, бухгалтерынан Осипова Т.К, Аhыма бөhүөлэгэр филиал быhыытынан хаартыска бэчээттэччиннэн Александров Ю.Е. таhаарыылаахтык үлэлииллэр.

. 2021с. «Кыым» тэрилтэ тэриллибитэ 20 сыла буолла, ыкса сибээстээхтик улуус дьарыктаах буолуутун киинин кытта үлэлиибит кинилэр нөҥүө араас швейнай оборудованиелары ылаттаатыбыт. 2013с. урбааны сайыннарар киинтэн социальнай предпринимательстводтан харчыннан көмө ылбыппыт.

Ахтыыны суруйдум
2010с. «Кыым»ХЭТ директора
Барашкова А.Л.

ДЬҮРҮҺҮЙ ДУУ ХОМУҺУМ

Бүгүҥҥү нүөмэргэ билиһиннэриэхпин баҕарабын Мэҥэ-Хаҥалас улууһун ырыаҕа ылламмыт Балыктаах бөһүөлэгиттэн төрүттээх Геннадий Егорович Афанасьевы. Хомус - саха норуотун биир тумус туттар инструмена, үйэлэри ситимниир бэлиэтэ. Кини тыаһын биһирээбэт, абылаппат киһи суоҕа буолуо.

Эн, хомустуугун уонна хабарҕа ырыатын ыллыыгын бу көрүҥҥэ хайдах үөрэммиккиний? Уонна иллэҥ кэмҥэр ыллыыгын, хомустуугун дуо?

Мин хомуска кыра эрдэхпиттэн оонньуубун кэҕэ саҥатын сатыы сатыыр этим дойдубар Мэҥэ-Хаҥаласка сылын аайы культуура уонна спорт эстафетата нэһилиэктэр икки ардыларыгар буолар.Онно Балыктахха кэнсиэрдии кэлбит нэһилиэк кэнсиэрин көрө олорон хомуска сахалыы матыыптар нүөмэргэ наһаа чуолкайдык кэҕэ этэрин оонньообуттарын интириэһиргээммин наар кэҕэлии сатыыр этим, онтум табыллыбыта. Бастакы үөрэҕим 9 кылаас кэннэ 1999-2001 с.с. Төҥүлүтээҕи профессиональнай лицейга үөрэнэн "слесарь-ремонтник", тракторист, водитель категории В,С идэтин ылбытым. Ол кэннэ, М.Н.Жирков аатынан Дьокуускайдааҕы музыкальнай училище фольклор салаатыгар үөрэнэ киирбитим. Саха өрөспүүбүлүкэтигэр биллэр Альбина Дегтяреваҕа үөрэнэн 2004 Красноярскай кыраайга аан дойдутааҕы фольклор фестивалыгар кыттан Гран При буолан кэлбиппит. Дьэ, онно сылдьан хабарҕа ырыатын истэммит уолаттар бары соһуйан үтүктэр аакка барбыппыт. Бу билигин сайыннаран ыллыы сатыыбын, сахаларга урут эмиэ муос хабарҕа диэн баар үһү. Музыкальнай училещаҕа бары ытыктыыр киһибит Г.Г Колесов төрүттээбит фольклор салаатыра үөрэмитим, куратардарым Соколова Элла Кулагиновна, Маргарита Ивановна Николаева ийэлии көмөлөрүнэн үөрэхпин бүтэрэн үлэһит буолан сылдьарбар махталым улахан.

Хас сыллаахха инбэлиит буолбуккуный?

Хомойуох иһин 2006 сыллаахха мотосыыкыл авариятыгар түбэһэн инбэлиит буолбутум.

Билигин тугунан дьарыктанаҕын?

Үөрэхпин бүтэрэн баран Мэҥэ-Хаҥалас улууһугар Сыымах кулуубугар худругунан, онтон Хаптаҕай методиһынан үлэлээбитим.

Кэлин 2017 сылтан Үөһээ Бүлүү техникумугар кэргэмминээн Александра Федоровналыын үлэлии сылдьабыт.Мин эбии үөрэхтээһин педагогунан онтон кэргэним соцпедагогунан.

Геннадий Егорович, кэпсэтииҥ иһин махтал!

Орто дойдуга олох олоро кэлэн баран, кыараҕас кыбыыга кыбыллан, хаатыйаланан бэйэҥ бэйэҕэр олордоххуна, туох да хамсааһын тахсыбат. Олорорун тухары аан дойдуга кэрэни анаара, чинчийэ, дьиэ кэргэни бэрийэ, чэлгитиһэ, сайдар саргынан салалла сылдьарга кыһаллыахха!

Кэпсэттэ Ньургуйаана Скрябина
РФ суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ

ЫҺЫАХ САНДАЛЫТЫН ТУЛА

Бүгүн биһиэхэ ССРС култууратын уонна СЭ профтехүөрэхтээһинин туйгуна, «За заслуги перед отечеством» орден иккис степеннээх мэтээлин кавалера, СӨ норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Нам улууһун 2 Хомустаах нэһилиэгин, Нам улууһун Ытык киһитэ, 1993-2018 сылларга «Тыгын Дархан» ресторан директора Габышева Мария Николаевна ыһыахха анаан, бэрт түргэнник оҥоһуллар, икки рецебин билиһиннэрэр.

Сайын кэлбитин уруйдаан айыыларга сүгүрүйэн, сиэри-туому тутуһан Ыһыах ыһабыт. Алгыс тыл этиллэн, Үрдүк Айыыларга сүгүрүйэн, дьолу-соргуну,быйаҥ олоҕу көрдөһөн кымыс ыһабыт.Ыалдьыттары күндүлүүбүт. Саха ыалдьытымсах омук, дэлэҕэ да «Тоҥмуту ириэрэр, аччыктаабыты аһатар» үтүө үгэстээхпит. Ас амтаннааҕынан, ыалдьыты маанылыыбыт. Ыһыах маанылаах аһа-үөлэ кымыс, саламаат, ынах, сылгы этэмүһэ, үтэлээх эт,ис, арыылаах алаадьы. Биэ үүтүттэн эрэ оҥоһуллубут утаҕы Кымыс диибит.

Быырпах

Ыһыахха бэртээхэй утах буоларын бары билэбит. Биһиэхэ наада, сүөгэй- 100гр, суорат-100гр, сахар-20гр, буспут уу-850гр Миискэ5э сылаас ууну кутабыт. Сахар кутан ытыйабыт, онтон сүөгэйбитин уонна суораппытын кутан күүгэн тахсыар диэри ытыйабыт. Ол кэннэ 8-10 чаас сылаас сиргэ ситиэр диэри туруорабыт.Онтон с6р88н сиргэ эбэтэр холодильникка ууран сойутабыт. И7иэх иннинэ быырпа5ы 8ч8гэйдик ытыйан баран и7иллэр.

Саламаат

Арыы саламаата, бу рецебы «Тыгын Дархан” ресторанҥа үлэлии сылдьыбыт Россия маастар-повара Анна Романовна Амонова оҥорбута.

Арыыны орто уокка ууллараллар, күүскэ оргуйуон иннинэ арыыга бурдугу сырдык саһархай буолуор диэри буһарыллар, хойдон истэҕинэ оргуйбут итии уу куталлар уонна күүскэ булкуйаллар, арыы тахсан истэҕин аайы итии уу, эбэтэр үүт кутуллар. Кыратык тууһуохха сөп. Кыра уокка арыыта дэлэйдик тахсыар диэри буһарыллар. Саламааты итиитинэ бастакынан остуолга бэриллэр (үүт оннугар ууну кутар өссө судургу буолар)

Саламаат элбэх омук аһа, хас да көрүҥнээх буолар. Онтон сахалар сиэри-туому толоруурга ыһыахха, уруурга, дьахтар төрөөтөҕүнэ, сир-дойду, уот иччитин айах тутарга, айыылары аһатар хаһылара буолар.

Чэ ити курдук, Тускутугар туһаныҥ, минньигэстик аһааҥ, чэгиэн буолуҥ!

БЫЫКАА ЧАҺЫ КИСТЭЛЭҢҢЭ

Суруналыыс, суруйааччы,
СӨ культууратын үтүөлээх үлэһитэ.

--Дьэ кэшбери да, кэшбери дии-дии ыстаҥалаһан биэрбиккит. Сүрэҕим таайар этэ, син биир отуойкаҕа олордуохтаах дьыала буоларын... Билигин баргын-суоххун барытын онно ууран биэрэн баран, бу ытыы олордоҕуҥ дии,-- Дуунньа кыайан туттуммата, балтыгар Вераҕа кыһыытын-абатын таһааран, үлтү мөҕөн баран эмиэ да кэмсинэ саныы олордо.

-- Эдьиэй, оттон ийэбэр эмп иҥин ылабар харчы олох тиийбэт буолбутуттан ыксаан киирбитим. Бастаан син тугу эрэ ылан, онтон сэргэхсийэн, наһаалаан кэбиспиппин... Саатар, дьонтон иэс ылбатаҕым буоллар. Төннөрүөм дии санаатаҕым дии,-- Вера кэһиэҕирэн хаалбыт куолаһынан эдьиийигэр быһаара сатаата.

--Мин эйиэхэ соччоҕо хаста да эппиппин, сэрэппиппин өйдүүр буолуохтааххын. Суох, ити оттомо суох дьүөгэлэргин кытта суксуруһан, ону өйдүөх буолбатах этиҥ. Аҕаҕыт диэн хаһан кэлэ сылдьыбытай бу дьиэҕэ?,-- Дуунньа үгэһинэн холодильгигы арыйан көрбөхтөөтө.

-- Кэлбэтэҕэ хас да хонно,-- Вера үөһэ тыынан баран түннүгү одуулаан турда.

-- Чэ, кыыһыҥ оскуолаттан кэлэрэ чугаһаабыт. Туохта эрэ астаныҥ, ыал буола сатаахтааҥ. Миэхэ тиийэн эттэ иҥин ылаарыҥ, халадыыннааккыт кураанах эбит буобаат,-- эдьиийдэрэ этэрин этэн, балтыгар ону маны дьаһалымсыйан баран тахсан барда.

***

Вера дьэ санаата муунтуйан, санаа-оноо бөҕөҕө баттатан сылдьар. Бу сырыыга ол санааларын эдьиийин Дуунньаны кытта үллэстиэн баҕарбыта эрээри, хайдах эрэ туттунан саҥата суох олорон хаалла. Сотору этэригэр, санаатын истэригэр тиийэрэ буолуо. Дьэ балаһыанньа оннук, хайыыр да кыах суох.

Вералаах ийэлэрэ Таисия барахсан ыарахан ыарыы эмискэ буулаан, икки сыл кэриэтэ олох иһин охсуһан, туох баарынан эмтэнэ, туруулаһа сатаан баран олохтон бараахтаабыта сыл буолла. Ийэтэ эрдэттэн аһаах доруобуйалааҕын көрө улаатан, Вера туох да мунааҕа суох эмчит идэтигэр үөрэнэр былааннаммыта. Бастаан кыраттан саҕалаан, кэлин үрдэтиниэм диэн соруктанан медицинскэй колледжка сиэстэрэлэри бэлэмниир салааҕа үөрэммитэ. Оруобуна бүтэрэр сылыгар ийэтин доруобуйата мөлтөөн, сүрэҕинэн сотору сотору тииһиктэнэн, хаанын баттааһына үрдээн, Вера дойдутугар тахсан букатын хааларыгар тиийбитэ. Ону да, балыыһаҕа солбудаҕыкка сиэстэрэ миэстэтэ көстөн үлэлиир буолбута. Дьэ ол солбуйбут кыргыттара оҕолорун кытта олорбут уоппускалара бүтэн, үлэлэригэр тахсан эрэллэр, онон аны үлэтэ суох буолан хаалла.

Ийэтэ Вераны кэргэннэммэккэ сылдьан оҕоломмут. Ол “остуоруйатын “ диэбиккэ дылы, кыыһыгар ситэ арыйбакка да сылдьан, олохтон бараахтаата. Олох быстаары сытан, арай нэһиилэ “чэ, баҕар айбыт аҕаҕын кытта билсээр, хомуот тардарыгар сибэкки ойуулаах кыра шкатулкаҕа... “ диэн иҥэн, сэниэтэ баранан, кыыма, уота суох буолбут харахтара уунан туола түспүттэрэ, салҥыы тугу да саҥарбатаҕа. Вера ол шкатулканы ийэтэ суох буолбутун кэнниттэн долгуйа-долгуйа арыйбыта, моойго кэтиллэр сыапачыкалаах дьахтар чаһыыта сытара . Чаһыы кэннигэр “Тасяҕа ТСТ “ диэн гравировканан оҥоһуллубут, киһи хараҕар нэһиилэ көстөр суруктаах этэ. Вера толкуй бөҕөҕө түһэн ылбыта, оччоҕо аҕата Семен диэн ааттаах буоллаҕа. Ортоку буукубатыттан көрдөҕүнэ. Вера аҕатын аатын ийэтиттэн элбэхтик ыйыталаһан көрбүтэ, кини төрөөбүтүн туһунан сибидиэтэлистибэтигэр Семеновна диэн суруллубутунан “Аҕам Сэмэн дуо “ диэн көрдөҕүнэ, “суох, суох, хантан Сэмэн буолуой, сэриигэ баран өлбүт таайбыт аатын биэрбитим “ диир буолара. Ийэтэ истибэтигэр, эдьиийэ Дуунньаттан эмиэ ыйытан, үтэн-анньан көрөрө да, тугу да эппэт этэ.

Вера тоҕус саастааҕар быһылааҕа, ийэтэ ыаллыы нэһилиэк киһитигэр Саабаҕа, балта Мичийэ аҕатыгар кэргэн тахсыбыта. Хомойуох иһин, Сааба хайдах да Вераҕа аҕаны солбуйбатаҕа. Хата кини, хонууттан булуллубут оҕо туһуттан иирсэллэрэ, айдаарсаллара. Мичийэ төрөөбүтүгэр аны “уол оҕону төрөппөт дьахтар эбиккин “ диэн буруйдаахыннаах буолбута. Ийэтэ эрэйдээх дьахтар быһыытынан олох дьоло диэни билбэккэ барда диэххэ сөп. Кэмиттэн кэмигэр арыгылаан тэлиэс-былаас хааман кэлэр, бардьыгынаан, үөҕэн эрэ кэпсэтэр аҕаларыттан кыргыттар куттанан, кутуйах иинин кэнэтэн улааппыттара. Сааба бастаан дьиэҕэ киирэригэр Вера “аҕаа “ диэн тылы саҥарар дьолломмутуттан үөрүүтэ түргэнник уостубута. “Аҕаа диэн мэҥийимэ, мин эйиэхэ олох туора киһибин “ диэн бобон бардьыгыныыра.

Дьэ билигин ийэлэрэ өлүөҕүттэн атах балай баран сылдьар. Дойдутугар, ыаллыы нэһилиэккэ баран сүтэрингэр, онтон эмиэ сылайбыт-элэйбит аатыран, быстан-ойдон кыргыттарыгар кэлэр. Мичийэ барахсан, төрөөбүт буруйдаах, аҕатын аһынар. Кэллэҕинэ аһатан-сиэтэн, таҥаһын-сабын сууйан-сотон биэрэллэр. Сороҕор холуочук кэлэн “Тайыысам эрдэлээн, бу олоххо уһаабат киһи буоллум “ дии-дии ытаан-соҥоон, кыргыттарын айматалыыр.

Вера уҥуох ордон сылдьарынан миин буһара оҕуста. Балта Мичийэ оскуолатыттан кэлиэхтээх. Иллэрээ күнтэн дьэ үлэтэ суох, хайдах олоруох бэйэлэрэй?! Ол туһунан балтын кытта кэпсэтиэн баҕарар. Эдьиийэ Дуунньаҕа эппэккэ ыыппыта сыыһа эбит.

Мичийэ имэ тэтэрэн, буһан-хатан киирдэ. Мэлдьи итииргии сылдьар оҕо баар.

--Уу, эдьиэй, дьиэҕэр баарыҥ үчүгэйин! Миининг сыта уулуссаттан кэлэр.

--Дьиҥинэн дьиэҕэ олорор буолбутум туох үчүгэйэ кэлиэй. Мичийэ, чэ илиигин суунан баран кэлэн олор. Кэпсэтии баар...

Мичийэ бэркэ соһуйбут харахтарынан эдьиийин диэки көрөн ылбыта. Үүт-үкчү ийэтин курдук көрөр ээ. Вера сүрэҕэ ыарыылаахтык нүөлүйэн ылбыта.

Балта миинин иһэн бүппүтүн кэннэ, үүттээх итии чэйин кута-кута куоракка барыаҕын баҕара сылдьарын туһунан эппитэ.

--Бэйэҥ билэҕин, Мичийэ, эдьиийиҥ кэшбериттэн тэбиллэн иэс бөҕөҕө киирэн олорорун. Манна үлэтэ суох уһуннук олорорум сатаммат. Эн эдьиий Дуунньалаахха баран эриэҥ. Онтон куоракка үчүгэй үлэ, олорор сир буллахпына эйигин ылыам. Баҕар, уон биирис кылааскын куоракка бүтэриэҥ, эбэтэр манна бэйэҥ оскуолаҕар бүтэрэриҥ ордуга дуу...

Мичийэ тугу да саҥарбата. Биллэн турар, кини аҕатын соҕотох хаалларарыттан санааҕа түһээхтээтэҕэ буолуо. Чэ, уоскуйа түстүн. Соһуччу сонун буолла быһылаах.

***

Вера иһитин-хомуоһун сууйа охсон, хоһугар киирэн эрдэ сытта. Мичийэ сэргэ хоско уруогун ааҕар быһылаах. Сэрэйбит сэрэх, сотору тас аннарын эрчимнээхтик аһан аҕалара Сааба киирэн кэллэ. Үрүксээгин дуу, туох эрэ сүгэһэрин дуу таҥас ыйыыр сир диэки элитэр тыаһа иһилиннэ. Мичийэ аҕатыгар утары сүүрэн тахсан, ас бэлэмнээн кэлэн-баран элэстэнэн бараахтаата.

Вера кэнники күннэргэ наһаа сылааррыыр буолла. Ол эмиэ төрүөттээх. Ону биллэхтэринэ бэйэтин чугас дьоно эрэ буолбакка, бу дэриэбинэ дьонун баттаҕа барыта турара буолуо. Бастаан баҕас хас ыал аайы киэһээҥҥи кэпсэтиигэ аата аттаныа, туох диэхтэрэй, ийэтин суоллаабыт диэхтэрэ. Вера дириҥник үөһэ тыынан ылла. Бэйэтэ ол балаһыанньатыттан соһуйбучча ытаан-соҥоон айманан баран, билигин хараҕын уута куурбукка дылы. Билэ-билэ оҥостубут дьыалам диэн этиниэн эмиэ сөп. Чэ быһата, улуус киинигэр кэлэн дуогабарынан хирурдаабыт уолтан, куоракка ыал аҕатыттан ыарахан буолан хаалла. Тапталы биллим диэн дьоллонор. Таптал оҕотун хайаан да улаатыннарыам диэн ыра санааланар. Ол эрээри, кыысчаана эбэтэр уолчаана эмиэ аҕата суох улаатар дьылҕалааҕын санаатаҕына, барыах кэлиэх сирин булбат курдук ыксыыр, долгуйар. Руслан үс кыра оҕолоох ыал аҕата. Майгылыын-сигилилиин, тас көрүҥнүүн дьахтар аймаҕы абылыах уола хаан. Баттаҕа будьурхайдана түһэ-түһэ, аатырбыт “Танцор диско “сүрүн геройугар дылы ээ.

Русланныын үлэҕэ сылдьан билсибиттэрэ. Вера кыргыттары солбуйан, улуус киинигэр эбии дьуһуурустуба ылан үлэлэһэр этэ. Маннааҕы дэриэбинэ дьоно бука бары истэн олорор буолуохтаахтар. Сотору эдьиийэ Дуунньа истиэҕэ, ол иннигэр куораты булуон баҕарар. Иһэ биллэ илигинэ куоракка туох эрэ үлэни була охсуон наада. Үчүгэй олорор сири булуннаҕына табыллар. Руслан Вера киниттэн оҕо күүтэрин түһээн да баттаппат. Киниэхэ ону биллэрэр да санаата суох. Этэргэ дылы, эттиин-хаанныын, сүрэхтиин-быардыын баҕаран булуммут оҕото. Вера аргыый иһин түгэҕин имэринэн ылла. Аны ким эрэ көрүө диэбиттии тулатын көрүнэн ылла. Мичийэ аҕатын кытта тугу эрэ ботур-ботур кэпсэтэллэр. Кыыһыгар сыһыана син сымнаабыт ээ, чугас киһитэ диэн оҕото эрэ хаалбытын син өйдөөбүт быһылаах.

***

--Кыыһыҥ дьэ соҕотохсуйара буолуо. Биһиэхэ бу аймалҕаҥҥа тэйийиэ биллибэт. Оттон Саабабыт эмиэ иэдэйэр дии,-- Дуунньа балта Вера кэлэн куораттыырга быһаарынным диэбититтэн улаханнык соһуйан олорор.

Эттэҕинэ, эмиэ да сөп курдук. Бу эргин идэтинэн үлэни булбат, куоракка, киин сиргэ кэм тугу эрэ булуоҕа. Кэргэннэниэ, ыал буолуо да этэ. Сааһа ыраатан эрэр. Ийэтин ыарыылаан олорон хаалаахтаата. Баҕалаах быраахын үөрэҕэр киирэн да хаалыа этэ. Хайдах эрэ тэрийэн ыытыахха наада эбит. Мичийэ аҕыйах сылынан оскуолатын бүтэрэн эдьиийин батыһыа этэ. Сааба биһиккиттэн аны кэлэн кэскил суох. Дуунньа санаатынан балтын Мичийэни көһөрөн ылан, ханнык хоско олохтуурун ырыта саныы олордо. Саабаны киһи да аһынар, төһө да итириктээн тиргилиннэр, син Таисиялыын ыал дэтэн, кыыс оҕолонон олорон кэллэхтэрэ.

--Вераа, оччоҕо оттон Саабабыт дьиэҕэ соҕотоҕун хаалар буоллаҕа дии,-- Дуунньа балтын санаатын билиэн баҕарда.

--Хайдах таһырдьа быраҕан кэбиһиэхпитий, ити кыыспыт өссө аҕабын кытта хаалабын диирэ буолуо диэн куттанан эрэбин.

--Аҕатын кэлэ-бара көрөрүгэр тиийэр. Дьэ дьону мунньара буолуо диэн баар. Эн тахсан бардыҥ да, көҥүл айбардыан сөп. Мичийэни истэн да бэрт.

-- Оо дьэ, оччоҕо дьиэбитин кэһэтэллэр буоллаҕа. Били ийэм тыыннааҕар ханна эрэ дьахтардаах аатыраччы дии, онтугар да барбат ээ...,-- Вера эдьиийин диэки ыйытардыы көрбөхтөөтө.

-- Ээ билбэппин, ол иһэ-аһыы сылдьан ол бу буолбуттарын аанньа. Билигин кырдьан, ыарыһах буолан эрэр оҕонньору ким киллэриһи. Саатар оннук чугас аймаҕа да суох итинтиҥ. Оҕо эрдэҕиттэн тулаайах. Төһө да куһаҕанын иһин аҕаҕыт, кэлэ-бара көрө-истэ сылдьыахха быт буоллаҕа. Эн барарыҥ сөп, Вера. Ити кэшберигэ киирээри хас да киһиттэн иэс ылбыт эбиккин ээ. Саатар, оруобуна ол ситимҥит эстэрин чугаһыгар. Эйиэхэ биэрэллэрэ да бэрт. Бараххаттар тута байа түһүөхпүт диэтэххит дии, аҕыйах табыллыбыт дьону холобур оҥосто-оҥосто...,-- Дуунньа куолаһа эмиэ дорҕооннонон барбытын билбэккэ да хаалла.

-- Чэ, эдьиэй, уоскуй. Миигиннээҕэр буолуох иэскэ киирбиттэр бааллар дииллэр. Дьиэни дьиэнэн атыылаан туран хаалбыттар диэн, иҥин диэн...Хата, маннааҕылар иэһин биэрбэккэ күрээтэ диилляр эрэ, туох эрэ...Көмүскэһээр эрэ,эдьиэй. Куоракка тиийэн үлэлээн,хамнас ылан бардым да төлөһүөм,-- Вера бэйэтин саҥатын тастан истэр курдугуттан соһуйа санаата.

Оо, олоҕор баар буолан хаалбыт дьиҥ кырдьыгын сороҕор умнан ылар ээ. Чэ, ыараханын эппэккэ туран, биир эмэ тэрилтэҕэ киирэн хаалыа. Социальнай көмүскэли оҥорор тэрилтэҕэ. Аҕыйах ыйынан оҕолонон олорон хаалыа дии. Хайдах төлөһөрүй иэстэрин. Арай, күнүстэри-түүннэри сакаас ылан иистэнэн көрүө. Куорат сиргэ киһи син тохтоло суох иискэ олоруон сөбө дуу диэн санаатын бҥҕөргөтүнэр. Оо, эдьиийим барахсан, ону истэр кэмэ кэллэҕинэ, баттаҕа маҥхайара буолуо ээ. Билигин санаабатах ордук ону... Вера салгыҥҥа тахса охсуон баҕарда, туох эрэ хомуок кэлэн күөмэйигэр турунан кээспит курдук буолла.

***

Вера хайдах эрэ ыарахан санаалаах куораттыыр буолла. Балта Мичийэ аҕабын кытта хаалан эрэбин диэн эдьиийигэр көспөтө. Хайдах олороохтууллар, чэ олох табыллыбатаҕына, эдьиийэ аах көһөрөн ылыахтара. Вера, санаатыгар, туох баар харыстыыр малын-салын эдьиийин аахха сыҕарытта. Шкатулкалаах чаһыны эмиэ. Ону биэрээри туран, түгэнинэн туһанан, эдьиийин үтэн-анньан көрдө.

--Эдьиэй, бу ийэбэр чаһы бэлэхтээбит киһини эн билэр этиҥ дуо? Аата Сэмэн диэн быһылаах дуу..

--Сэмэн да, тоҕо инньэ дии санаатыҥ,-- Дуунньа хайдах эрэ түүтө-татаа буолан өрө мөхсөн ылла.

-- Оттон бу көр,” Тасаҕа ТСТ” диэни арааран аахтахха, оннук тахсыах курдук дии. Мээнэҕэ Сэмиэнэбинэ буолбатахпын быһылаах дуу,-- Вера эдьиийэ уларыйбыт сирэйин бэлиэтии көрө олордо.

--ТСТ буола түһэ-түһэ, ханна баарый эйиэхэ аҕа буолбута. Тыа кыыһын албыннаан барбыт командировкалаах хаамаайы! Таайбыт аатын биэрбиппит эйиэхэ,-- Дуунньа ыксаатаҕына буоларыныы быһа баттаталаан саҥаран баран, ханна эрэ ыраах тэйдэ.

-- Командировкаҕа кэлбит буоллаҕына ыал аҕата буолаахтыа оттон. Дьэ буолар да эбит, барыта хатыланан түһэн,-- диэн баран бэйэтин саҥатыттан соһуйан тылын быһа ытырына сыста.

--Туох диигин. Ыал аҕата буолбатах этэ. Күһүн сыбаайбалыы кэлиэх буолан баран, ууга тааһы бырахпыттыы сүтэн хаалбыта, сэгэрим. Атын кыыһы ылбыт сураҕа кэлбитэ. Ийэҥ эн төрөөбүккүн чып кистэлэҥҥэ туппута. Хайыыр да кыаҕа суох этэ. Чэ, ону билигин кэлэн тугун түөрэ сатыыгын.

--Эппэтэххит кэннэ хантан билиэҕэй манна кыыстааҕын,-- Вера өссө аҕата аттааҕы көмүскэһэр саҥата тахсыбытыттан сонньуйа санаата.

***

--Туох диирий ити кыыһыҥ, Дьокуускайтан көһөбүт диир да аны,--Варвара Ильинична сарсыарда кэргэнэ уонна кыыһа үлэлэригэр хомуна сылдьан, туохтан эрэ улаханнык кыыһырсан эрэллэрин санаан кэргэнигэр эрийэ сырытта. Мэлдьи буоларын курдук сүгүн кэпсэппэтэ, планерка диир дуу, дуогабар түһэрсэбит диир дуу. Быһа генеральнай дтриэктэр тириитин кэттэҕинэ тулалыыр дьонун өйдөөн көрбөт да курдук буолан хаалааччы.

Кыыһырбыта ааһа илик быһылаах, бэйэтэ эрийэн кэлэн кыһыытын-абатын тэбээн ылла.

-- Калининградка көһөллөр үһү дьонуҥ. Били абааһы кэшберитин иэһин төлөөрү харчы көрдөөн сулуйан тахсар. Иэһэ суох буола охсон, онно дьиэ ылыахтаахтар үһү. Кыыскын өйдөт, үөрэт, ити дьэ үчүгэйдик үлэлээн эрэр киһитин муннаран, хаһан билбит-көрбүт дойдутугар илдьэр. Онно кинилэри ким уруйдуу-айхаллыы көрсөр. Өйө-санаата барыта күүлэй, таҥас-сап. Отуччата чугаһаата, хаһан өйдөнөр барахсаный?!

Бэркэ кыыһырбыт аҕа саҥата иһиллэр. Варвара Ильинична итинник түгэннэргэ саҥата суох хаалары, бээ, эмиэ сатыыр. Саҥата суох истиэххэ эрэ наада. Ханна барыаҕай,аҕалара соҕотох кыыһын туһугар тугун да ууран биэрэргэ бэлэм буолааччы. Виолетта бэйэтэ даҕаны, наһаа атаахтаан улааппыт буолан, син биир туох барыта атаҕын анныгар тэлгэнэн иһиэхтээҕин билээхтиир. Сороҕор наһаалыыр.

Ийэлээх аҕа саамай санаарҕыыллара, кыыстара ыал буолбута алтыс сылыгар барда даҕаны, оҕолонор туһунан санаата суох. Варвара Ильинична иһигэр саамай дьиксинэрэ ол. Ыал буоллаҕын утаатына баар буолбут оҕону кэргэнигэр эппэккэ даҕаны түһэттэрэн кэбиспитэ. “Атахпытыгар турдахпытына, туспа улахан дьиэ-уот оҥоһуннахпытына “ диэн тыллаах. Күтүөт Ньургун бэрт сытыары сымнаҕас майгылаах уол түбэһэн, Виолетта тугу эппитинэн сылдьаахтыыр. Күтүөт төрөппүттэрэ эмиэ биир эрэ оҕолоох дьон быһыытынан, уолларын аахтан сиэн күүтээхтииллэр быһылаах да, кийииттэрэ онно эрэ наадыйбат.

Дьиҥинэн Варвара Ильинична кыыһа оҕолонон быстыбатыттан, күн-дьыл баран иһэриттэн иһигэр олус ыксаан, ыгылыйан ылар. Оҕото суох ыал буолуу диэни бэйэтэ этинэн-хаанынан билбит кыһалҕата буолан, кыыһа сүрэҕин анныгар илдьэ сылдьыбыт,этинэн-хаанынан угуттаабыт оҕолоох буолуон баҕарар. Виолеттаны иитийэх оҕолоро. Варвара Ильинична уонча сылы быһа доруобуйатын көрдөрүнэн, соҕуруунан сылдьан, кэлэн-баран бэйэтэ оҕолоно сатаабыта да, дьэ кыаллыбатаҕа. Хотуна эмээхсин, билигин 80 саһыгар сылдьар Павлина Алексеевна сирэй-харах да анныыах, уолун “оҕоломмот дьахтары манаан олороҕун “ диэмэхтиэх курдук буолан барбыта. Уолугар наһаа аһаҕастык суоһуурҕаммат этэ да, Варвара хотуна туох тыллааҕын-өстөөҕүн син биир дьонтон истэрэ. Уола киниэхэ соҕотоҕо бэрт, онон оҕо иитэ ылабыт диэн быһаарыммыттарын эппитигэр саҥата суох сөбүлэспитэ. Сиэн кыыһыгар сүрэҕин туттаран, тэҥҥэ көрсөн-харайсан улаатыннарбыта. Билигин кыыстарын сэмэлээтэхтэринэ көмүскэһиэх, өһүргэниэх курдук буолуталыыр. Кырдьык, аҕа баһылыктарыгар тугу да эппэккэ сылдьан, ыал үс дьахтара кэшбери тугу биэрэринэн олохторун кэмнэнэ сылдьыбыт кэмнэрэ баара. Кыыстара Виолетта эбэтин, ийэтин биэнсийэлэрин былдьаан кэриэтэ ыла-ыла ол кэшберитигэр улаатыннара диэн угара, бэйэтэ эмиэ кредиттэри ыла-ыла тугу эрэ гынара. Баҕа санаата ханна эрэ кыраныысса таһыгар, муора кытыытыгар дьиэлэнии-уоттаныы этэ. Саамай элбэх үбү укпут кэмнэригэр ол дьон-сэргэ олоҕун аймаабыт үптэрин “пирамидата “ сууллан түспүтэ. Дьэ онон Виолетта элбэх үбүн сүтэрэн, тула холоруктаан, майгыта-сигилитэ алдьана сылдьар.

Галина Нельбисова

БЫЫКАА ЧАҺЫ КИСТЭЛЭҢЭ 2

Вера куораты булан, дьиэ-уот, үлэ-хамнас булуор диэри оскуолаттан дьүөгэтигэр Уйгулаанаҕа олорор. Дьүөгэтэ нууччa тылын уонна литературатын учууталын идэтин ылбыта да, аҕыйах сыл үлэлии түһэн баран, оскуолаттан баран туристическай фирмаҕа үлэлиир. Киэҥ сиргэ олорбут, куоракка олохсуйарга быһаарыммыт киһи сиэринэн ипотекаҕа киирэн, устуудьуйа дьиэлэнэн абыранан олорор.

--Эн үлэ да була иликкинэ, дьиэ көрдөнө сатаама диибин ээ. Миэхэ олор. Тугуҥ тылай, эн миэхэ хайдах да мэһэйдээбэккин,-- Вера ханна эбит уопсайга саатар хос куортамнаһан барыа эбит да, дьүөгэтэ ыыппат. Уйгулаана оҕо эрдэҕиттэн сайаҕас, аһыныгас, дьэ үтүө санаалаах киһи.

Вера бастаан идэбинэн үлэни булаайамый диэн куорат поликлиникаларын кэрийэн көрдө да, биир да үлэ миэстэтэ көстөн биэрбэтэ. Санитаркаларга наһаа наадыйаллар эбит, оттон сиэстэрэ миэстэтэ дьэ былдьаһыктаах буолан биэрдэ.

Уйгулаана киэһэ сылайан-элэйэн хойут кэлэр. Дьиэтигэр ыксаабакка үлэлии үөрэнэн хаалбыт быһылаах, салайааччыта дьахтар ону олус туһанар эбит. Икки киһи үлэтин толорор Уйгулаана фирматыгар сыаналанар үлэһит, дьиҥинэн эбии үлэһит наадатын үрдүнэн, төттөрүтүн штаттарын кылгатан кэбиспиттэр.

Уйгулаана бу киэһэ хайдах эрэ сэргэхсийэн, үөрэн-көтөн киирэн кэллэ.

--Биэрискээ, мин араaһа эйиэхэ сөптөөх үлэни булан эрэбин быһылаах. Биһиэхэ бүгүн бастайааннай килийиэммит диэбит курдук дьахтар Виолетта Антипина өнөйдө. Манна куоракка улахан бизнестээх киһи кыыһа, бэйэтэ аҕатын тэрилтэтигэр эмиэ солбуйааччы дириэктэр быһылааҕа,-- Уйгулаана кэпсии-кэпсии бакыаты тобус толору аҕалбыт аһын хостуу турда.

--Тыый, доҕоор, ол бизнесменнэргэ эн дьүөгэн тугу үлэлиэн сөп эбитий? Үчүгэйин, дьэ кэпсээ эрэ...

-- Ол аҕатын тэрилтэтин иһинэн кыыс бэйэтин аатынан “Виола “ диэн иистэнэр сыахтаах эбит. Эбии иистэнньэҥнэри көрдүүбүн диэбитигэр олох ытыспын таһына түстүм, “мин дьиэбэр тарбаҕар талааннаах иистэнньэҥ кыыһы саһыаран ахан олоробун “ диэбиппэр олох үөрэ түстэ.

-- Ээ диэ, наһаа үчүгэй буолуо эбит дии! Сатыырын сатыыр дьыалам, куораттар ирдэбиллэриттэн салла саныыбын эрээри...

--Ээ, киһи сатаабатын уратыны тугу гыныыһылар. Утуйар таҥас араaһын, халааттары, былааччыйалары тигэллэрин истээччибин. Туох баҕар сакаастары онороллор, сураҕа. Куорат килбэйэр киинигэр дьиэҕэ сыахтаахтар. Ити хотун кэлэ-бара көрөн, хонтуруоллаан аaһар ини, мин көрдөхпүнэ, сылы быһа айаннаан, күүлэйдээн тахсар. Чэ онон, сарсын бараҕын. Кэпсэтэ.

--Санаабар, атын үлэни буллахпына даҕаны, эбии иистэнэн эбиниэм диэн былааннаах этим. Үлэҕэ ыллахтарына идэтийбит иистэнньэҥ буолабын, наһаа үчүгэй дии. Махтал, доҕоччуок!,-- Вера дьэ син туох эрэ дьарык көстүөх курдук буолбутуттан ис иһиттэн үөрдэ.

***

--Аҕаа, махта ал, наһаа да таптыыбын эһигини,-- Виолетта аҕатыттан харчылаах бакыат тутан үөрэн ахан олорор. Семен Тихонович кыыһын саҥа көрөрдүү сыныйан көрөн ыла-ыла кэбиниэтигэр төттөрү –таары хаамыталыыр. Тугу эрэ этиэн-тыыныан баҕарар да туттунар курдук. Бэйэтин уоскутуна, холкутата сатааҕына итинник хааман тахсар үгэстээх.

-- Виолетта, чэ итинэн ол этэриҥ курдук иэскин-күүскүн сабан, үчүгэйдик үлэлээн-хамсаан. Ньургуну тутуу өттүн барытын иилиир-саҕалыыр салайааччы оҥостоору сырыттахпына, ханна эрэ атын сиргэ илдьэ баран хаалаары гынаҕын. Күтүөт, үлэһит да быһыытынан бэйэтин үчүгэйдик көрдөрөн итинник итэҕэли ылла эбээт. Күүскүтүн, кыаххытын ылан, манна туспа дьиэлэниэ-уоттаныа этигит. Ол кэнниттэн ол муора кытылларын туһунан толкуйдуохха баара. Оҕо-уруу туһунан толкуйдуур кэм кэллэ диэн ийэҕинээн чахчыта олус долгуйабыт,-- Семен Тихонович кыыһыгар син биир этинэн хааларга быһаарынна.

-- Аҕаа, сөп-сөп. Былааммыт туһунан өссө сүбэлэһиэхпит. Бэйэбит туспа бардахпытына, дьиэ-уот оҥоһуннахпытына оҕолонуо этибит дии.

-- Эр киһи соччо билбэт-көрбөт, орооспот дьыалата эрээри, бэйэҥ оҕоломмоккун быһылаах дии. Дьахтар киһиэхэ оҕолонор сааһа диэн баар. Кыаллара буоллар, саатар икки оҕолонноргут. Бэйэҥ этээччигин дии, соҕотоҕум куһаҕан диэн. Аҕаҥ мээнэ тиритэ-хорута үлэлээбэт, маны барытын тутан хаалар, утумнуур дьонноох буолуохтаахпын дии саныыбын ээ. Аaһа баран эттэххэ, уол сиэннээҕим буоллар ньии,-- Семен Тихонович көлөһүнэ бычыгыраан тахсыбытын сиэбиттэн былатыагын хостоон туора соттумахтаата.

-- Чэ, аҕаа, мин барыым. Бүгүн сылдьар сирим элбэх. Эн сорудаҕыҥ да баһаам,-- Виолетта суумкатын эһэ охсон ылан тахсардыы тиэтэйдэ.

Дьэ ити, ити кыыс киһини кытта хаһан да үчүгэйдик кэпсэппэт. Дьоһуннаах кэпсэтиттэн куота көтө сылдьар идэлээх. Сулуйан-сулуйан, харчы быһа үктэттэҕэ итини. Ийэтиниин, эбэтиниин көмөлөөннөр. Саарбах, туох иэстэрин төлүүрэ. Итинтиҥ сиэбигэр уктан баран өйүүнҥэ диэри соҕуруу көттөҕүнэ соһуйуллубат.

***

Вера иистэнэр сыаҕар үлэлээбитэ иккис ыйыгар баран эрэр. Оруобуна уон буолан иистэнэ олороллор. Үһуннук иҥэн үлэлээбит иистэнньэҥнэр да баaллар. Кини курдук тыа сириттэн кэлэн, манна үлэ булан олохсуйбуттар элбэхтэр. Кэлэктиибин кытта билсэн, бодоруһан, хас сарсыарда аайы үөрэ-көтө кэлэр. Ким тугу сатыырынан, киирбит сакааһы үллэстэллэр эбит. Бастаан Вераны утуйар таҥас тигиитигэр олордубуттара. Билигин барытын сатыырын, туохтан да иҥнэн-толлон биэрбэтин билэннэр, уустук сакаас киирдэҕинэ, хаппырыыһынан, туохха да ис буолбат килийиэн кэллэҕинэ, киниэхэ биэрбит буолан иһэллэр. Ханнык баҕар тэрилтэҕэ курдук, аармыйалыы “дедовщинаны “, тургутууну да ааста быһылаах.

--Кыргыттар, бүгүн улуу хотуммут Мадам Виола киирэн аaһара буолуо. Люся, Вера, били дьүөгэтин сакааһын бүтэрбиккит дии,-- сыах иһигэр ыстаарсайдара Лира билиэчиккэ ыйанан турар бүппүт таҥастары арыйталаан көрөттүүр.

--Бүтэрэн-бүтэрэн, хата Вера быыһаата. Ити субулларын сатаабакка эрэйи көрө олордохпуна Вера быһаарбыта эрэ баар буолбута,-- Люся сүүрэн кэлэн былааччыйаны ороон таһааран көрдөрө оҕуста.

--Вера, оттон били сайынҥы былааччыйалар моделларын оҥорон көрөөр диэбитин толкуйдуу сылдьаҕын дуу. Көрөҕүт, ити “Виола “ диэн фирменнэй дьаралыгар бэйэтэ олорор буолбут дии...Уруһуйтан оҥотторбут быһылаах, сэлээппэни умса уурунан баран олорор дьэ. Итинник бэлиэлээх былааччыйа боҕөтүн таһааран аатыраары сылдьар. Мантан инньэ утуйар таҥаска, уопсайынан бэйэбит тигэн таһаарбыт бородууксуйабытыгар итини иилиэхтээхпит,--Маргарита кыргыттарга элбэх дьаралык угуллубут бакыатын көрдөрдө.

-- Ээ, кырдьык даҕаны, Мадаамыҥ бэйэтин мөссүөнүн түһэттэрбит эбит,-- Люся бакыаты арыйа баттаан ачыкытын түһэрэ-түһэрэ сирийэн көрдө.

Ол кэмҥэ өһүргэһэ бөҕө диэбиккэ дылы, хотуннара Виолетта Семеновна киирэн кэллэ. Бары иистэнэр массыыналарын үрдүгэр түһэн иистэммитинэн бардылар. Виолетта үгэһинэн хас биирдии остуолга чугаһаан ону-маны ыйыталаста, ыйыы-кэрдии биэртэлээтэ. Таайбыттарын курдук, дьүөгэтин сакааһын хайаспыттарын тоһоҕолоон ыйыталаста.

--Вера, миэхэ кэбиниэккэ киирэ сылдьаар эрэ,-- дии-дии хоһугар ааста.

--Хотуй, мадам бастакы солбуйааччыта буолаары гыннаҕыҥ дуу,-- диэн күлэ-күлэ Мира самыыга таарыйан ааста.

Вера кэбиниэккэ киирэн хотунун утары оннун булан олорунна. Үнүр эмиэ маннык ыҥыран кэпсэппитэ, ону баара, Вера туох баар кыһалҕаларын кэпсээн кэбиспититтэн бэйэтэ соһуйбута. Араaһа, кэшбериттэн тэбиллибитим диэбитигэр, “мин эмиэ оннук гыммытым “ диэбитэ хайдах эрэ чугаһаппыта, уруулуу оҥорбута быһылааҕа. Эт саастыы курдук эбиттэр. Сыахха киирэригэр төбөтүн үөһэ быраҕан, улахамсыйбыттыы туттан-хаптан киирэр ахан. Хобулугун тыаһа тоһугурайан олорор. Көннөрү кэпсэтэргэ син атын уобараска киирэр эбит дии санаабыта.

--Виолетта, поликлиниканы кытта кэпсэттим. Гинеколог төлөпүөнэ бу баар. Хаһан тиийэн учуокка туруоххун сөбүн ингин кэпсэтээр,-- Виолетта Семеновна кыра кумааҕыны уунна.

-- Оо, махта ал. Барыам этэ. Дьүөгэм ыксатар ахан, хата эйиэхэ эт диэбитин истэммин бу быһаартардаҕым.

-- Вера, хорсун киһигин дии. Ол эрээри, соҕотох киһиэхэ наһаа уустук буолуо дии санаабаккын да? Оҕо төрүөҕүттэн аҕата суох улаатара туох үчүгэйдээҕий?! Саатар эһэтэ суох эбит. Мин санаабар, үчүгэйдик толкуйдуоҥ этэ. Чэ, баҕар түһэртэримэ. Онно болдьоҕуҥ да аастаҕа. Аныгы киһигин дии, ону маны хаһан аaҕан билэр-көрөр буоллаҕыҥ, тугу баҕар быһаарыныаххын сөп ээ, дьиҥэр,-- Виолетта Семеновна түргэн түргэнник саҥаран барбытыттан Вера соһуйда. Бастаан “Тугу-тугу этэҕин “ диэбиттии саҥата суох олорон хаалла.

-- Виолетта Семеновна, ол аата хайдах буолуохтаахпыный, тугу быһаарыныамый?,-- Вера хайдах эрэ ыксаан хаалан илиитин мускуммахтаата.

--Оттон өссө да эдэриҥ быһыытынан, үчүгэй киһини көрсөн кэргэннэнэн баран оҕолонуоххун сөп дии,-- Виолетта тугу эрэ этээри кимэн киирэр курдук тохтоло суох түргэнник саҥарар.

-- Ээ, оттон өйдөөн, барытын билэн туран оҕолонорго быһаарыннаҕым дии..

--Оҕонон киирэн ыалы ыһыам диэн куоракка кэлбитиҥ эбитэ дуу. Туох билиэй, этэргэ дылы, дьахтар дууһатын. Баҕар, туох эрэ кистэлэҥ былааннааҕыҥ буолуо, кыыс оҕото. Кэргэннээҕин билэ-билэ оҕолоох хаалбыккын дии, этиэм суоҕа ингин диэн кубулунаҕын да,-- Виолетта аны тимир-тамыр туттан саҥаран-ингэрэн киирэн барбытыттан, Вера букатын да буорайда, кырдьык, буруйдаах да курдук сананара улаатта.

-- Чэ сөп, баран үлэлээ. Ээ,бээрэ, биир этэрдээхпин умуннардыҥ. Аҕабар саҥа көстүүм ылбыппыт, мэлдьи буоларын курдук, маанытыгар, матырыйаалыгар ымсыыран.

Онтубутун кэттэ да барыа суох. Көрөн-истэн, ханан эрэ,хайдах эрэ оҥорон-тутан оруобуна гынан кэтэрин курдук оҥоруохха наада. Сотору улахан тэрээһиннэр, дуогабар түһэрсиилэр баaллар. Бу сыахтан ону эйиэхэ эрэ итэҕэйиэх курдукпун. Хаһан эрэ, болдьоһон баран көрдөрүөхпүт көстүүмүн.

-- Ээ сөп, итэҕэлгэр махтал. ,-- Вера долгуйбутун биллэрбэт буола сатаата.

Хотуна барбытын кэнниттэн кыргыттарыгар кэпсээтэ.

--Дьэ,хотуй улахан итэҕэл. Биһиэхэ дьиэтээҕилэрин таҥаһын-сабын өссө эрэнэ илик этэ. Ол аата барбах “ Сэттэ Сэмэн “ тэрилтэ генеральнай дириэктэрин Семен Тихонович Тыасытов көстүүмүн бэрийэр буолбуккун,--Настя бэркэ боччумнаммыт сирэйин оҥосто-оҥосто саҥарда.

--Эчи элбэҕин Сэмэнэ. Тэрилтэтин аата дуо?—Вера тоҕо эрэ сонньуйан ылла.

--Сэттэ устуука салаалаах улахан тэрилтэ. Биһиги “Виолалар “ ол сүүнэ тэрилтэ биир утаҕабыт. Тутар, уһанар, атыылыыр тэрилтэлэрдээх. Семен Тихонович үчүгэй киһи. Ити кыыһын курдук оҥосто-оҥосто наһаа тыастаахтык хаамарын, тойомсуйарын көрө иликпин. Бары сөбүлүүллэр,--Настя тойонун хайҕыыр эбит.

--Сэттэ Сэмэн, Сэттэ Сэмэн...,-- Вера ботугуруу олороруттан бэйэтэ соһуйда. Эмиэ Сэмэн.

***

Виолетта ийэтин кытта киэһээҥҥи чэйдэрин иһэ олороллор. Эр дьонноро суохтар. Киэһэ хойут кэлэллэригэр үөрэнэн хаалбыттар. Виолетта ийэтигэр тыаттан киирбит Вера иистэнэр сыаҕар үлэлиирин туһунан кэпсээбитэ ыраатта. Ааспыт сырыыга өссө Вера сотору оҕолоноору сылдьарын быктаран кэбиһэн, ийэтэ Варвара Ильинична туспа аймалҕаҥҥа, толкуйга сылдьар буолан хаалла. Виолетта билигин кэпсээбитин кэмсинэр. Туох диирий диэ ийэтэ, “ол кыыһы тылгар киллэрэн, оҕотун иитэ ылыахха” диэн хаайар. Ол ийэ буолаары ис сүрэҕиттэн бэлэмнэнэ сылдьар кыыс тус санаата кини ийэтин дьэ долгуппат эбит. Ол иһин ааспыкка Вераны үтэн-анньан көрбүтэ да, анараaҥҥыта соччо өйдөөбөтөҕө. Ийэтэ өссө “оҕотун ыларбыт оннугар ол иэһин төлүүрүгэр, уопсайынан олоҕун-дьаһаҕын хааччынарыгар үгүөрү үбү биэриэхпит. Аҕаҥ оннук дьыалаҕа туохтан да аккаастаныа суоҕа, туохтааҕар да баҕара сылдьара сиэннэнии “ диэннээх этэ. Араaһа, аҕаларыгар кэпсээбит да быһылаах. Кинилэр ийэлэрэ Варвара Ильинична, эмиэ оҕо эрдэҕиттэн баай-талым олоххо үөскээбит, баҕарбытын барытын ылан иһэргэ үөрүйэх буолан, кини санаабыта булгу туолуохтааҕын курдук өйдөбүллээх. Улууска райсоюз диэн эргиэн улахан тэрилтэтин бэрэссэдэтэлин кыыһа эбит. Оттон Семен Тихонович төрөппүттэрэ партийнай үлэһиттэр, кэпсииллэринэн, ол саҕана эмиэ туспа былаастаах дьон. Онон икки өттүттэн кыахтаах ыаллар кини ийэтин, аҕатын холбообуттар курдук кэпсээбиттээхтэр.

--Ньургунуҥ туох диирий, оҕо иитэ ылыы туһунан?—Варвара Ильинична кыыһын кытта кэпсэтиигэ көтөҕө сатыыр тиэмэтэ биир буолбут.

--Ийээ, аaспыкка эппитим дии. Сөбүлэһэр быһылаах.

--Эн дьахтар киһи муударайдык толкуйдуоххун наада. Оҕоломмот дьахтартан эр дьон барыахтарын сөп ээ. Ону сиилээбэттэр, сэмэлээбэттэр даҕаны. Аҕаҥ аны күтүөтүм бара-кэлэ сатыа диэн эмиэ саныыр буолуохтаах, ол иһин саатар үбүнэн-харчынан, эппиэтинэһинэн баайан, үлэлии сылдьар киһини тохтото-тохтото тойон оҥордо быһылаах.

--Чэ ким билэр, туспа толкуйдаах дьоҥнут эһиги. Биһиги дьиҥинэн бэйэбит туспа ыалбыт, бэйэбит былааннаах,

санаалаах. Ити этэриҥ курдук, онон-манан баайан барытын тохтотон олороҕут. Вера сөбүлэһэрэ буоллар оҕону ылыам да этэ, эргиччи буруйдаах оҥороору гынныгыт. Өйбүнэн-санаабынан онно оччо бэлэмэ суох да буолларбын,-- Виолетта хоһугар куотардыы туран кэллэ.

--Этэбин дии, биир эбит киэһээҥҥи аһылыкка манна Вераны аҕал, аҕаҥ биһикки кэпсэтиэ этибит,-- Варвара Ильинична эппитин этэ олордо.

***

Бүгүн Вера эдьиийэ Дуунньа Уйгулаанаҕа эрийэ сылдьыбыт. Хантан эрэ Вера оҕо күүтэрин туһунан истибиттэр, айманан бөҕө үһү. Күнүс Вера үлэтигэр олордоҕуна эрийбитин ылбатаҕа.Ханна онно дьон ортотугар быһаарса олоруоҕай.

--Иитэ ылар дьон баар буоллаҕына биэрдин диир. Ити оруобуна Тыасытовтарыҥ сайаапкаларын билбит киһиэхэ дылы саҥарар-иҥэрэр. Хаһан дьиэ оҥостор, балтын үөрэттэрэр диир.

-- Дьэ, ыган ахан эрэллэр икки өттүттэн. Олох барыларыттан куотан ойуурга баран хаалбыт киһи диэхпэр дылы. Сарсыҥҥыттан аны Семен Тихоновичка укуол биэрэ барыахтаахпын. Үлэтигэр. Сиэстэрэбин билбиттэр. Укуолу мин эрэ биэриэхтээх үһүбүн.

--Оо, дьэ кырдьык араастаан чугаһата сатаан эрэллэр эбит,-- Уйгулаана төбөтүн быһа илгиһиннэ, дьүөгэтин аһыммыттыы көрөн олордо.

Вера Семен Тихонович көстүүмүн бэркэ табыллан оҥорон биэрбитэ. Кырдьык, киһи кутун-сүрүн баттаабат үчүгэй киһи эбит диэн бэлиэтии көрбүтэ. Кыратык кэпсэппитэ, ону маны улаханнык ыйыталаспатаҕа. Виолетта Семеновна аны сотору дьиэбитигэр ыалдьыттата ыҥырыахпыт диэн эрэрэ. Вера оҕотун кимиэхэ да биэрэр санаата суоҕун эппитэ ээ, ол боппуруоһунан киирбэттэр ини.

Сотору биир хостоох дьиэни куортамнаһан барыан саныыр. Балта Мичийэ аҕатын кытта сатаан олорбокко эдьиийин аахха барбыта ыраатта. Үөрэх бүттэ да, эдьиийигэр куоракка кэлэр санаалаах. Вера санаатыгар, балтын кытта суулаһан, көмөлөсүһэн оҕолорун улаатыннарыахтара. Дьиэтигэр кыралаан иистэниэ этэ, сакаас быстыа суоҕа диэн эрэллээх. Син үлэлээн иэстэрин көҕүрэтэ сатаата дии. Бытааннык да буоллар, балаһыанньата көнөн барыа этэ. Дьэ сүрэҕин анныгар илдьэ сылдьар киһичээнэ—уол. Вера онтон эмиэ да наһаа үөрэр, ол быыһыгар бука, аҕата суох улаатар оҕото уол буолбутуттан долгуйан ылар.

Эдьиийэ Дуунньа барахсан дьиэтиттэн, сүөһүтүттэн иҥнибэтэ буоллар киирэн кэлиэ этэ. Төһө эрэ соһуйан, кэлэйэн сылдьаахтыыр. Туох диэн кыараскалаан, кэпсээн-ипсээн тиэрдибиттэрэ туспа боппуруос. Бэйэтиттэн истибэтэх да буолан, олох соһуйан айманнаҕа эбээт.

***

--Илииҥ бэрт сымнаҕас эбит, Вера. Маладьыас, элбэх дьоҕурдаах киһигин, барыта бэйэҕэр туһалыа. Укуол ылартан дьэ куттанар киһибин. Тымырбын булбаттара диэн биир накаас буолааччы. Дьиктитэ диэн, эн бастакы сырыыгыттан таба туппутуҥ. Куорат биир эмэ балыыһатыгар үлэ булбутуҥ буоллар, дьон-сэргэ абыраныа эбит. Чэ кэлин, үлэлээри гыннаххына миэстэ буларгар көмөлөһүөм, Вера. Кыбыстыбакка санатаар эрэ,-- Семен Тихонович илиитин тымырыгар укуол ылан баран, ырбаахытын сиэҕин тардына турда.

--Махтал, Семен Тихонович. Оҕолонон олорон баран идэбинэн үлэҕэ тахсарым наһаа үчүгэй буолуо этэ.

--Биһиги да сыахпытыгар баарыҥ үчүгэй бөҕө. Виолетта килийиэннэрбит элбээтилэр диэн үөрэр саҥата баара. Оҕолоннохху тыаҕа төннөн эрэҕин дуо, тугуй?—Семен Тихонович кыыс сэргэхтик кэпсэтэриттэн эрдийэн быһылаах, бу сырыыга ыйытыга элбээбитэ.

--Ээ төннүбэппин. Кыра балтыбын ыҥыран ылан манна куоракка олоруохпут. Оскуолатын манна бүтэрэн үөрэххэ киириэ этэ.

-- Ханнык сэлиэнньэттэн сылдьаҕыный, Вера?

-- Сыккыстаахтан.

--Сы-Сыккыстаахтан да,-- Семен Тихонович тоҕо эрэ олус соһуйда. Кэтэҕин тарбанан ылла.

-- Сыккыстаах диэн үрэх үрдүгэр турар кыра дэриэбинэ.

--Билэбин. Сүүрбэттэн тахса сыллааҕыта буолар дии, спортивнай саала тутуутугар үлэлээбитим. Үөрэхпин саҥа бүтэрэн сылдьар этим. Дэриэбинэни, дьонун-сэргэтин наһаа сөбүлээбитим. Олохсуйар буоллаххына спортивнай саала дириэктэрэ оноробут дии сылдьыыбыттара. Ийэм тыаҕа хааллара сылдьыыһы дуо, ыҥыран ылбыттара.

--Тыый, сир кыараҕас диэн итини этэн эрдэхтэрэ. Сыккыстааҕы билэр эбиккин буолбат дуо,-- Вера олус соһуйан хаалан, саҥатыттан матан чочумча олордо. Онтон ойон туран тахсыах буолан истэҕинэ, Семен Тихонович “Вера, тохтоо, олоро түс “диэн тохтотто.

Ол кэмнэ Семен Тихоновичка төлөпүөннээбиттэрэ. Таайдахха, өссө Виолетта Семеновна эрийэр быһылааҕа. Киниэхэ тугу эрэ эттэрэ сатыыр курдук өйдөөбүтэ.

--Виолетта эрийдэ. Туох кэпсэтиигэ тиийбиккитий кинини кытта? Эйигин киэһэ биһиэхэ кэллин диир.

-- Семен Тихонович, Виолетта Семеновна оҕоҕун биһиэхэ биэр диэбитэ ыраатта. Онно сөбүлэспэтим туһунан этэбин да, тоҕо эрэ ылыммат дии. Бэҕэһээҥҥи оскуола оҕото буолбатахпын ээ, ийэ буоларга өйдүүн-санаалыын бэлэммин,-- Вера хайдах эрэ уйадыйыахча буолла.

--Ээ, ол мин дьонум тугу санаатылар да, мас киирбитин курдук буолан эрдэхтэрэ. Оҕоҥ уол оҕо үһү дии, көр, ону мин эмиэ билэбин. Кэпсээн ымсыырдыбыттара. Миэхэ эмиэ чараас сирбинэн киирэллэр, сиэннэ, уол оҕоҕо олус баҕарарбын билээхтииллэр. Маладьыас, киһи бу сиргэ саамай күндү баайа диэн оҕо буоллаҕа дии.

Вера хараҕар ийэтэ хаалларбыт чаһыыта көстөн кэлбитэ. Иэдэһэ сибилигин дэлби барыахтыы итийэн кэлбитэ. Оттон “ТСТ “илэ бэйэтинэн бу олорор буолбатах дуо?! Тыасытов Семен Тихонович!. Ээ, синим биир, ыйытыахха!

--Семен Тихонович, биир ыйытыгы биэрэн баран тахсар киһи буоллум. Уонна хаһан..,-- Вера салгыны күүскэ эҕирийэн ылла.

--Дьэ эрэ, ыйыт.

--Эн Сыккыстаахха ол сылдьан Таисия диэн кыыстыын билсибитиҥ буолаарай?

Вера санаатыгар, кини көрөн олордоҕуна Семен Тихонович сирэйэ кубарыйан хаалла.

--Ээ, билсэн...,-- диэтэ. Куолаһа кэһиэҕирэн ылла.

--Эн киниэхэ моонньуга кэтиллэр чаһы бэлэхтээбитиҥ дуу?,-- Вераҕа хайдах эрэ барыта дьикти түүл курдук буолбута.

-- Бэлэхтээн...,--Семен Тихонович буруйдаммыт кыра уол кэриэтэ илиитэ кэтэҕэр барда.

--Оччоҕо Сыккыстаахтан эн барбытыҥ кэнниттэн Таисия төрөппүт кыыһа олоробун. Ийэм бу олохтон бараары сытан аҕам, ТСТ бэлэхтээбит чаһытын туһунан эппитэ,-- Вера бэркэ чобуорхайбыт куолаһыттан бэйэтэ соһуйа олордо.

--Оо, дьэ буолар да эбит, оҕом сыыһа олороҕун, сүрэҕиҥ анныгар мин уол сиэним,-- Семен Тихонович хараҕын уута бычалыйан тахсыбытын туор сотто-сотто, Вераны ойон туран кууспахтаан ылла...

КЭРЭ ЭЙГЭТИГЭР

Киһи биирдэ бэриллэр олоҕун оҥкулун бэйэтэ оҥосторо былыргыттан, быйылгыга диэри суруллубатах сокуон буолар. Ол курдук, өбүгэлэрбит этиилэринэн олох олоруу көнө ньуурдаах алааһы туораһын эрэ буолбатах.Хайа баҕарар киһиэхэ күннээҕи моһол, түһүү да, тахсыы да баар суол.

Бүгүн кэпсэтэр киһим Таатта улууһун кэрэ далбара үрдүк үөрэхтээх экэнэмиис, доруобуйаларынан хааччахтаах дьон уопсастыбатын специалиһинэн уонна истибэттэр уопсастыбаларын бэрэсэдээтэлинэн үлэлиир, урбаанньыт Светлана Дмитриевна Дорофеева.

Светлана, бэйэҥ тускунан ааҕааччыларга билиһиннэр.

Мин от ыйын 12 күнүгэр 1972 сыллаахха Таатта улууьун Чөркөөх нэһилиэгэр, иккис оҕонон күн сирин көрбүтүм. Бииргэ төрөөбүт биэспит.

Кэргэннээхпин, уоллаах, кыыс оҕолоохпун, сиэннээхпин. Уолум уонна кэргэним Тааттатааҕы баһаарынай чааска үлэлииллэр. Кыыһым кэргэнинээн, кыыһынаан Калининград куораты сөбүлээн онно олохсуйан олороллор. Билигин иккис оҕолорун күүтэллэр. Кэргэним Ефимов Захар Тяблевич Уус-Алдан Дүпсүүттэн төрүттээх буолан маҥнай утаа ыал буолан баран Дүпсүҥҥэ олорбуппут. Онно детсадка поварынан, воспитателинэн, нэһилиэк потребобществотын остолобуойугар поварынан, скважина операторынан үлэлээбитим. Кэлин оҕолонон олорон ИП арынан үлэлээбитим. Благовещенскай, Москва, Новосибирск, Кытай курдук сирдэртэн табаар аҕалан атыылыырым. 2003 сыллаахха гемморагический васкулит диэн ыарыым бүөрбэр охсон бүөрүм аккаастыы сыһан, үлэлээбэккэ наар балыыһа киһитэ буолбутум. Оҕолорум үксүн аҕаларын кытары олорбуттара. Бу сыл инбэлииккэ таһаарбыттара. Муус доруобай сүүрэ сылдьыбыт киһиэхэ эмискэ олорон хаалан бэйэбэр бүкпүтүм. Ол ыарахан кэмнэрбэр кэргэним, аймахтарым, дьүөгэлэрим күүскэ өйөөн эмиэ общественнай олоххо кыттыһан, сэргэхсийэн, үлэлээн барбытым.

Билигин иллэҥ кэммэр вышивканан, кыбытыгынан, оҕуруонан дьарыгырабын. Билигин иис курсугар үөрэнэн иис абыланар ыллара сылдьабын. Бу курска үөрэммит сыалым диэн доруобуйаларынан хааччахтаах дьон, чуолаан истэллэрэ мөлтөх, төрүөхтэриттэн истибэт кыргыттар бэйэлэригэр бүгэн хаалбаттарын гына, кинилэри түмээри, обществоҕа тардаары буолар. Бу кылгас кэмнэ истибэттэр уопсастыбаларын бэрэсэдээтэлинэн үлэлээри кинилэр кыһалҕаларын сатаан эппэттэрин, көмүскэллэрэ суоҕун көрөн бэйэбинэн биллим. Инникигэ былаан элбэх, кэрэ аҥардары түмэн иискэ, ас астааһыҥҥа сыһыаран ис туруктарын арыйыахпын, уопсастыбаҕа угуйуохпун баҕарабын.

Ону ааһан,бэйэм лобзигынан быһарга эмиэ үөрэммитим, дьиэм иһигэр перегородкабын, бытархай малы-салы оноробун. Бу маһы кытта үлэлиир дьоҕурбун уһаныан баҕалаах эр дьоҥҥо, үөрэттэхпинэ ылсан үлэлээн эбии дохуот оҥостунуохтарын сөп- диэн кэскиллээх толкуйдаах Светлана Дмитриевна кэпсээнин түмүктээтэ.

Баҕарыах киниэхэ санаабыта сатаннын, толкуйдаабыта табылыннын! Үлэтигэр ситиһиини!

Кэпсэттэ Ньургуйаана Скрябина
РФ суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ

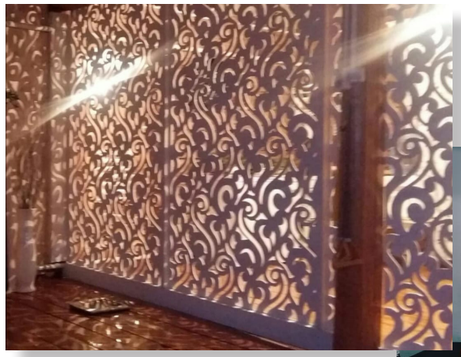

«МИР, ДОСТУПНЫЙ ДЛЯ ВСЕХ»

Эксперт системы добровольной сертификации «МИР, ДОСТУПНЫЙ ДЛЯ ВСЕХ»
Петров Андрей Анатольевич

Улучшение качества и уровня жизни инвалидов, их социальная адаптация, реабилитация, создание благоприятной среды для жизнедеятельности маломобильного населения являются важнейшими направлениями социально-экономического развития региона.

Под доступной средой понимается организация окружающего пространства, при которой любой человек, независимо от своего состояния, физических возможностей и других ограничений имеет возможность беспрепятственного доступа к любым объектам социальной, общественной, транспортной и иной инфраструктуры, а также может свободно передвигаться по любому выбранному маршруту, что, в свою очередь, позволит людям с инвалидностью и иным маломобильным группам населения реализовать свое право на труд, образование, общественную жизнь и другие неотъемлемые сферы жизни современного человека.

В создании доступной среды жизнедеятельности остро нуждаются инвалиды и иные маломобильные группы населения. К маломобильным группам населения (МГН) относятся люди, испытывающие затруднения при самостоятельном передвижении, получении услуг, необходимой информации.

Социальная политика республики в отношении инвалидов направлена на обеспечение им равных с другими гражданами возможностей в реализации гражданских, экономических, политических и других прав и свобод, предусмотренных Конституцией Российской Федерации, и строится в соответствии с общепринятыми принципами и нормами международного права, в которых основное место занимает создание для инвалидов равных с другими гражданами возможностей в различных сферах жизнедеятельности.

На территории городского округа "город Якутск" низкая доля объектов социальной инфраструктуры, в которых создана безбарьерная среда для инвалидов и маломобильных групп населения.

Муниципальная программа "Комплексное развитие социальной инфраструктуры городского округа "город Якутск" на 2017 - 2032 годы", утвержденную постановлением Окружной администрации города Якутска от 14 декабря 2016 года N 347п, должна стать продолжением проводимых в Республике Саха (Якутия) комплексных мероприятий по созданию условий для реабилитации и интеграции инвалидов в общество и обеспечению доступности для инвалидов и иных маломобильных групп населения объектов социальной и транспортной инфраструктуры и услуг, повышение уровня и качества их жизни. По данной программе 2021 году установлены девять пандусов и один подъемник в жилых домах и дошкольном учреждении города. 2022 году предполагается оснастить пандусами и подъемниками еще 11 объекта. Приобретены низкопольные автобусы для автобусного парка города. Проводится работа по формированию доступной уличной и дворовой территории.

В рамках мероприятий по формированию доступности объектов, предприятия и организации оснащаются реабилитационными оборудованиями. Дошкольные и средние учебные заведения города ежегодно увеличивают долю оснащенности и доступности объектов для маломобильных групп населения. ГАУ РС(Я) Якутская городская больница №3 проводит ремонт и реконструкцию шести своих объектов в плане обеспечения их доступности для МГН.

В большинстве муниципальных образований республики приняты долгосрочные «Дорожные карты» по планомерному формированию Доступной среды.

С проблемами временного или постоянного нарушения здоровья на протяжении жизни встречается каждый. Соответственно существующие проблемы доступной среды для маломобильных групп населения актуальны для всех граждан республики.

Как правило, именно люди с ограниченными возможностями испытывают проблемы с мобильностью, — это люди, использующие инвалидную коляску, незрячие и слабослышащие люди, — огромное количество людей, которых мы редко видим на улице, в театрах, магазинах. Ежедневно каждый из них, если только отважится выйти на улицу, сталкивается с недружелюбным городским пространством, ведь подавляющее большинство архитектурных объектов и объектов городской инфраструктуры совершенно неприспособленно к нуждам этих людей. Нет пандусов, нет подъемников на крыльцах зданий, в том числе — социального назначения (банков, больниц, образовательных учреждений и пр.), отсутствует голосовое оповещение на светофорах у дорожных переходов, или находится в нерабочем состоянии там, где есть. В транспорте не всегда объявляют остановки вслух, что актуально для незрячих людей, и повсеместно отсутствуют титры в помощь слабослышащим. Обеспечение доступной среды и беспрепятственного доступа к зданиям и сооружениям, транспорту и информации — одно из фундаментальных прав человека. И в наших силах обеспечить такое право всем гражданам без исключения. Реабилитация людей с ограниченными возможностями является не только актуальной проблемой для общества, но и приоритетным направлением государственной социальной политики. Доступная среда — это физическое окружение, объекты транспорта, информации и связи, дооборудованные с учётом потребностей, возникающих в связи с инвалидностью, и позволяющая людям с ограниченными физическими возможностями вести независимый образ жизни. Недостаточно провести только отдельные виды работ (например, установку пандусов для людей, передвигающихся на инвалидных колясках), необходимо комплексное дооснащение объекта, обеспечивающее его доступность для всех категорий инвалидов — по слуху, по зрению, с нарушениями опорно-двигательных функций, и прочих МГН.

На данный момент существуют лишь обрывочные, эпизодические вкрапления элементов, облегчающих передвижение инвалидам. Например, пандусы для инвалидных колясок позволяют колясочнику беспрепятственно заехать в сбербанк, но никого особо не волнует, как он доберется до самого здания, ведь ни выехать из своего дома, ни совершить поездку в автобусе, ни пересечь проезжую часть люди этой категории не имеют возможности. Из зарубежного опыта обустройства городской среды важно перенять стремление следовать принципу непрерывности на тех территориях, где людям приходится бывать наиболее часто. Среди таких мест можно выделить тротуары и пешеходные дорожки во дворах, подходы к общественным зданиям, аллеи в парках и скверах, перекрестки, остановки общественного транспорта, подходы к киоскам, банкоматам и др. Таким образом, мы видим, что не достаточно просто установить единичные пандусы для инвалидных колясок, чтобы реально достигнуть поставленной цели — сохранить социальную полноценность такой значительной части граждан страны, как инвалиды.

Из этого следует, что не создан устойчивый механизм формирования доступной среды для инвалидов, который мог бы обеспечить реализацию их прав и свобод и в полном объеме, формировал бы условия для их адаптации к нормальной жизнедеятельности.

АВТОНОМНАЯ НЕКОММЕРЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ «Центр мониторинга и оценки доступности услуг для маломобильных групп населения», создана для организации деятельности по добровольной сертификации объектов на соответствие требованиям, установленным в национальных стандартах РФ и стандартах ВОИ в Системе добровольной сертификации «МИР, ДОСТУПНЫЙ ДЛЯ ВСЕХ»

Система добровольной сертификации «МИР, ДОСТУПНЫЙ ДЛЯ ВСЕХ» — это инструмент, с помощью которого мы строим безбарьерную (доступную) среду.

Мы оказываем консультационную и методическую помощь тем, кто хочет сделать объекты и услуги доступными, но не знает, как.

Мы проводим обучающие семинары для специалистов.

Мы имеем экспертов в области построения безбарьерной (доступной) среды и универсального дизайна.

Мы организуем работу и внедряем единые нормы и стандарты, правила и подходы при организации безбарьерной (доступной) среды и универсального дизайна.

СЭРГЭЭҢ,СЭҢЭЭРИҢ! МЕЖУЛУС

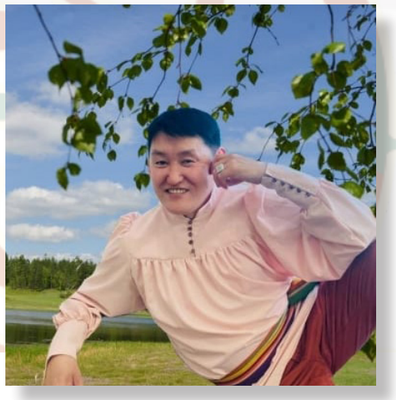

Сэргээн! Сэҥээрин! Бэрдьигэстээхэ От ыйын 15-18 чыыһылаларга улуустар икки ардыларынааҕы күрэх!

Бары ытыктыыр киһибит Полина Иннокентьевна Алексеева аатынан 20-с үбүлүөйдээх өрүс уҥуор уонна киин улуустар икки ардыларынааҕы култуура уонна спорт бэстибээлин чэрчитинэн быйыл Өрөспүүбүлүкэбитигэр “Ийэ сыла” биллэриллибитигэр олоҕуран доруобуйаларынан хаачахтаах Ийэлэр туора туран хаалбаттарын туһугар сырдыкка - кэрэҕэ дьулуурдаах күн күбэй ийэлэрбитигэр 30-50 саастарыгар диэри анаан “Ийэ Хотун” күрэх ыытыллар. Ону таһынан эркин курдук эрэнэр эр дьоҥно 25-45 саастарыгар диэри эт хаан хамсаныытын эрэ өттүгэр буолбакка култуура кэрэ эйгэтигэр угуйар сыалыттан “Эр хоһуун” күрэх ыытыллаары турар

БОЛҔОЙУҢ ООННЬУУ

1. Түһүлгэни ыраастыырга хас түптэни уматаллар
2. Икки салаалаах хатыҥ мастан оҥоһуллубут алгысчыт тэрилэ туох диэн ааттанарый
3. Айыыларга. Иччилэргэ сүгүрүйэр, махтанар сиэр-туом туох диэн ааттанарый
4. Алгыс ыытыллар сирэ
5. Саламаҕа таҥас кырадаһыннарын тэҥэ туох ыйанарый

БЛЕСК
ВСЕ ДЛЯ ШИТЬЯ И РУКОДЕЛИЯ

БЛЕСК маҕаһыын аадырыстара:
проспект Ленина, 25 -1 этаж; магазин Илин-Энэр
телефон 8996-315-25-88
Лермонтова 63, телефон 8996-915-12-88

Отпечатано в издательском доме «SAKHATIME»
тел. +7(914)270-23-58 @mail: thatpublish@gmail.com